

Thematisch werken in een lees- en schrijfgroep

Kristin Van Tulder

Alfabetisering wil meer dan mensen louter leren lezen en schrijven. Door mensen bijeen te brengen in lees- en schrijfgroepen wil alfabetisering het analfabeet zijn onttrekken aan een individuele schuld. Het analfabetisme wordt zo geplaatst in een maatschappelijke context; in welk milieu je geboren bent, het beroep van je ouders, familiale omstandigheden, het onderwijs en de schoolintegratie bepalen wie je uiteindelijk zal worden, en welke je functie zal zijn in deze maatschappij.

Alfabetisering wil via de lees- en schrijfvaardigheid mensen laten zoeken naar inzicht in hun eigen levenssituatie. Dit met de bedoeling dat mensen hun eigen lot kunnen in handen nemen.

Alfabetisering wil werken aan de emancipatie van iedere deelnemer aan een lees- en schrijfgroep.

A

lfabetisering wil ook mensen bewust maken van hun eigen kunnen (cursisten hebben in hun leven heel wat negatieve feed-back gehad) en zo hun zelfvertrouwen vergroten in de

situaties die voor hen problemen geven.

Alfabetisering wil niet alleen een vangnet zijn voor mensen die uit de boot gevallen zijn. Door haar kritische kijk op de maatschappij en het analfabetisme wil alfabetisering mensen sensibiliseren voor dit probleem.

Alfabetisering wil ook werken aan de preventie van het analfabetisme.

Hieruit blijkt dat een globale aanpak vereist wordt om de strijd tegen het analfabetisme tot een goed einde te brengen. De strijd tegen het analfabetisme is een

strijd tegen educatieve achterstelling (d.i. een proces waarbij mensen geen of geen passende mogelijkheden gekregen hebben om te leren wat ze nodig hebben, wat structureel en cultureel bepaald is). Deze strijd is tevens een strijd tegen armoede en bestaansonzekerheid.

Alfabetisering heeft zich om haar doelstellingen te realiseren geïnspireerd op de maatschappijkritische visie van Freire en de taalvisie van Freinet en Smith.

FREIRE

Paulo Freire is een Zuidamerikaanse bevrijdingspedagoog met de volgende maatschappijvisie. Er zijn kansongelijkheden tussen groepen. Analfabeten zitten

individueel en maatschappelijk in afhankelijkheidssituaties. Ze worden door anderen bepaald. Dit leidt tot een SUBJECT-OBJECT verhouding. (Subject: bepaalt voor anderen, heeft de macht en beslist; de onderdrukker. Object: ondergaat beslissingen, wordt bepaald, heeft geen macht; de onderdrukte.) Dit doet zich voor in individuele verhoudingen (b.v. man-vrouw/leraar-leerling) en in maatschappelijke verhoudingen (b.v. werkgevers-werknemers/mannen-vrouwen). Zo wordt mensen hun menswaardigheid ontnomen en de mogelijkheid om zichzelf te bepalen. Zo ontstaat de cultuur van het zwijgen (apathie).

Alfabetisering wil bijdragen tot een verandering in de houding van subject-object naar subject-subject (gelijkwaardigheid). Lees- en schrijfgroepen willen een oefenterrein zijn voor deze houding van gelijkwaardigheid. Er is daarom een dialoog nodig tussen deelnemers en begeleiders. De deelnemer is wetend (ervaringen) en geen voorwerp van kennisoverdracht.

Om zijn doel te bereiken gebruikt Freire de volgende werkwijze in verschillende stappen:

- Kijken naar de ervaringen en hun context in de leefwereld van de deelnemers. Dit vraagt een vooronderzoek. Deze gegevens worden in de groep gebracht.
- Deze ervaringen zijn fundamenteel (grenssituaties). Hier worden thema's gehaald die veel betekenen in de leefsituatie van de deelnemers.
- Om die thema's bespreekbaar te maken worden ze omgezet in een abstracte vorm (code). Zo wordt de eigen werkelijkheid van de deelnemer terug voorgelegd en kunnen ze hun eigen ervaringen hieromtrent inbrengen b.v. als code een foto, een woord, een

tekst... (codificatie). Dit geeft een gevoel van onderlinge solidariteit.

- Er wordt hier gezocht naar gemeenschappelijkheden en dit wordt algemener bekeken. Situaties waarin mensen ondergedompeld zijn, worden tot probleem gemaakt (problematiseren).
- Dit leerproces leidt tot meer bewustzijn in een bepaald domein en moet resulteren in anders gaan handelen (actie). Het moet tevens het zoeken van alternatieven voor de eigen levenssituatie stimuleren (grensverleggend). Ervaringen van de groep zijn het vertrekpunt en zodoende kunnen nieuwe ervaringen opgedaan worden.

FREINET

Freinet, pedagoog, geeft door zijn taalvisie in het onderwijs een visie op de maatschappij en de daaruit voortvloeiende veranderingen. Het onderwijs heeft als functie jongeren greep te laten krijgen op hun eigen leven (actief ingrijpen en handelen).

Freinet gebruikt de volgende werkwijze om zijn doel te bereiken:

- ervaringen staan centraal;
- ieder heeft een eigen verantwoordelijkheid;
- gelijkwaardigheid van begeleider en deelnemer;
- schrijven en lezen komen vanuit een behoefte;
- eigen teksten en taal gebruiken van de deelnemers;
- technische oefeningen zijn geen doel op zich;
- deelnemer bepaalt eigen tempo;
- geen gebruik maken van één methode;
- positieve benadering van de deelnemer;
- alle lezen is begrijpend en kritisch.

Thematisch werken

HANDELINGSGERICHT ERVARINGSLEREN

Vanuit de subjectieve belevingswereld (ervaringen) van deelnemers gaat men een relatie zoeken met hun leerbehoeften. Deze leerwensen kunnen betrekking hebben op concrete vaardigheden (waar ze het moeilijk mee hebben in dagelijkse situaties) en op hun persoonlijkheidsvorming (kritiek kunnen en durven geven, opkomen voor jezelf, inzicht hebben). Ervaringsleren is dus een leermodel dat leervragen en hun context tot leerstof heeft. De context van die leervragen doet zich voor op verschillende niveaus:

- 1ste niveau: is de situatie waar de leervraag zich voordoet (waarom, waar-toe);
- 2de niveau: is de beleving als onderliggende leervraag (gevoelsmatig: angst, schaamte ...);
- 3de niveau: is het maatschappelijke en structurele aspect (inzicht, verantwoordelijkheid...). Dit heeft te maken met het problematiseren van de ervaringen, d.i. het optillen van individuele ervaringen naar het collectieve niveau.

Er worden geen bepaalde leerdoelen op voorhand vastgelegd, maar de leervragen van de deelnemers staan centraal. Dit leermodel leidt naar een open programmatie en is handelingsgericht:

- de relatie tussen de ervaringen van de deelnemers en wat in de groep geleerd wordt, is belangrijk;
- de relatie tussen wat geleerd wordt in de groep en het leren buiten en na de groep (durven vragen stellen, problemen oplossen);

- de relatie tussen het dagelijks leven en de maatschappij (maatschappelijke verbanden).

Het is dus een situatie-gerichte aanpak, d.w.z. dat kennis en vaardigheden aangeleerd worden om toe te passen in de eigen levenssituatie waar het probleem zich voordoet.

Ervaringsleren gebeurt in groep. Het is tevens een oefenterrein voor sociale vaardigheden van deelnemers zoals luisteren, argumenteren, omgaan met informatie, zelfstandigheid, besluitvorming. Ervaringen worden geselecteerd tot kernvragen. Deze leervragen worden omgezet tot leerdoelen met zeker een minimale doelstelling voor iedere deelnemer. Dit zou moeten resulteren in een grotere maatschappelijke weerbaarheid (zelfzekerder, mondiger, minder angst). De deelnemers hebben hun eigen verantwoordelijkheid in hun leerproces waar ze actief bij betrokken zijn.

THEMATISCH WERKEN

Dit is de concrete organisatievorm voor het leerproces van cursisten. In de loop der jaren is er een evolutie merkbaar binnen alfabetisering met betrekking tot thematisch werken.

In de klassieke opvatting van thematisch werken gaat men uit van een gemeenschappelijk thema dat leeft binnen de groep. Daarin worden educatieve activiteiten ontplooid. Binnen de context van de deelnemers wordt er gezocht naar een gemeenschappelijke noemer waarin men de concrete leervragen van de deelnemers probeert te integreren. Cursisten hebben behoefte aan het bruikbare en toepasbare in hun dagelijkse situaties. Er moet een duidelijk verband bestaan tussen hun leven en hun leren.

In het model van Freire wordt het handelingsmoment uitgesteld en komt de nadruk vooral te liggen op de ervaringen (inventariseren, problematiseren). In dit proces herkennen deelnemers zich niet altijd (te abstract, te veel praten, te weinig doen). Zij zien het leren als een middel tot verbetering van hun eigen situatie. Deelnemers zien het leren dikwijls als een technische vraag naar lezen en schrijven zoals op school. Maar werken aan taalvaardigheden los van de gebruikerssituatie is zinloos. Binnen alfabetisering wordt meer en meer gekozen om te vertrekken vanuit functionele leervragen van cursisten en het handelingsmoment niet enkel op het einde van het leerproces in te schakelen. Handelingsgerichte leervragen worden dus gethematiseerd. Het is een leren in functie van het dagelijkse leven van de deelnemer.

Thematisch werken is dan een leermodel dat tegemoet komt aan de prioritaire taaltechnische vragen en de noodzakelijke situatie-gerichte aanpak.

De integratie van de functionele lees- en schrijfvaardigheden moet uitmonden in een verruiming (inzicht, kennis, andere vaardigheden, houding) en een verdieping (maatschappelijke verbanden en tegenstellingen).

1. Werkwijze

Men vertrekt van de functionele leervragen van deelnemers.

a. Inventariseren van de functionele leervragen

Het vooronderzoek is hierin belangrijk. In het instapgesprek wordt gezocht naar mogelijke leervragen van cursisten. In de oriënteringsfase gaat de begeleider daar dieper en uitgebreider op in.

De leervraag moet bestaan in de situatie van de deelnemers (b.v. een cheque leren invullen als de cursist geen bankrekening heeft, is niet zinvol).

Voor iedere deelnemer heeft die leervraag niet dezelfde functie (b.v. een cheque kunnen gebruiken geeft onafhankelijkheid in de relatie of zelfstandigheid). Om echt functioneel te zijn moet er geoefend worden in de realiteit.

Deelnemers hebben het moeilijk om hun leervragen concreet te maken. De begeleider(ster) heeft hier een sturende taak. Hij of zij moet ontdekken welke aspecten deel uitmaken van de probeersituatie en welke bijkomende facetten hierin meespelen.

b. Keuze van de probleemsituatie

De keuze van de probleemsituatie gebeurt op grond van gemeenschappelijkheid (interesse van iedereen krijgen). Er moet een herkenbaarheid zijn van de deelaspecten in de situatie van de deelnemers. De dringendheid van en de leerkansen in die situatie wat belevingsaspect, inzicht en taalvaardigheid betreft, bepalen ook de keuze. Het moet het groepsproces bevorderen door de vertrouwensrelatie tussen de deelnemers en begeleider onderling. Zo kunnen er persoonlijke ervaringen in de groep aan bod komen.

c. Analyse van de gekozen probleemsituatie door de begeleider

- taalvaardigheid: wat moet ik daarbij lezen, schrijven, zeggen, begrijpen?
- kennis en inzicht: wat moet ik daarbij weten? (info)
- belevingsaspect: schrik, angst, faalangst, durven,...
- andere vaardigheden: wat moet ik nog kunnen om me te redden in die situatie?
- aansluitende probleemterreinen: verruimend (waar zal de deelnemer nog moeite mee hebben?) of verdiepend (waar heeft het probleem nog mee te maken? het maatschappelijk ruimer verband? de tegenstellingen?)

d. Toetsing en verder concreet maken

Door toetsing van de ervaringen aan dit analysekader moeten zich leervragen kristalliseren. Deze moeten functioneel en herkenbaar zijn en de deelnemers voldoende motiveren om een leerproces op gang te brengen met een blijvend effect. Bij de uiteindelijke planning en selectie van de leervragen zijn deelnemers actief betrokken. Er wordt in de groep aan hetzelfde gewerkt maar met mogelijke individuele leerplannen (wat betreft het taaltechnische, en de deelaspecten van de probleemsituatie).

Er wordt stapsgewijs gewerkt (in groep of individueel) naar de gestelde leerdoelen. Het is belangrijk dat de cursist weet wat op elk moment in de uitwerking het leerdoel is. Dit vraagt momenten van reflectie: waar zijn we mee bezig, is dit onze doelstelling, hoelang werken we daar nog aan verder... ?

De begeleider heeft een belangrijke taak in het vinden en ontwikkelen van geschikt materiaal (info, oefenmateriaal gericht op

het taaltechnische en de vaardigheden). Het te gebruiken materiaal kan heel uiteenlopend van aard zijn, b.v. brochures, foto's, audio-visueel materiaal, spreker, spelvormen... Dikwijls vraagt het gebruik van bestaande materialen een aanpassing voor het gebruik in de groep. De gebruikte materialen en de resultaten van het thematisch werken worden vastgelegd in een map. Iedere cursist houdt zelf deze resultaten bij.

e. Evaluatie

De evaluatie op het einde van het thema verduidelijkt in hoeverre de gestelde leerdoelen (voor iedere cursist en de groep) zijn ingevuld. De begeleider moet steeds attent zijn voor signalen die een uitgangspunt kunnen zijn voor een nieuwe analyse en uitwerking van probleemsituaties. Hierbij wordt steeds vertrokken van de functionele leervragen van cursisten.

2. Aandachtspunten

- materiaal: moet levensecht zijn en bruikbaar in dagelijkse omstandigheden.
- inhoud: er wordt geen strak omlijnd programma gevolgd, maar de leerinhouden worden bepaald door de cursisten zelf (open programmatie).
- positie van de deelnemer: het is de bedoeling dat de cursist zich minder afhankelijk gaat opstellen t.o.v. de begeleider (een gelijkwaardige verhouding) vooral wat de leerinhouden betreft. De deelnemer heeft inspraak en verantwoordelijkheid in zijn leerproces. Het sociaal contact is belangrijk wat resulteert in sociale vaardigheden.
- rol van de begeleider: het is belangrijk dat hij de leefwereld van de cursist

kent en zich daarin kan inleven. Hij moet oog en oor hebben voor alle cursisten en hun leervragen en inzicht krijgen in die aspecten die mogelijk deel uitmaken van de probleemsituatie van de cursist. Doorheen het groepsproces heeft de begeleider een vertrouwensrelatie met iedere cursist opgebouwd. Hij of zij heeft een sturende rol (discussie leiden, iedereen erbij betrekken, het essentiële uit een gesprek halen...). De begeleider mag niet te abstract zijn maar moet een duidelijke taal gebruiken.

- resultaten: toepassen van het geleerde in de situatie waar de cursist moeite mee had (het belevingsaspect is hierbij belangrijk).

3. Besluit

Leren is meer dan kennis verzamelen. Het komt er op aan om inzichten en vaardigheden te verwerven die duurzaam zijn. Er is dus een relatie tussen leren en leven. Leren moet concreet en bruikbaar zijn en wordt dan door cursisten aanvoeld als noodzakelijk. Het is een middel tot verbetering van hun eigen situatie. De leerwensen die uit het dagelijkse leven komen en veranderingsmogelijkheden in zich hebben gaan het programma bepalen (vergroten van concrete vaardigheden, inzicht krijgen, leerwensen die te maken hebben met jezelf als persoon). De inhoud van het thematisch werken zijn heel uiteenlopend. Uit een veelheid van ervaringen van deelnemers op een bepaald terrein moeten aspecten komen die voor cursisten interessant of problematisch zijn. Het thematisch werken is geen doel op zich maar moet handlingsgericht zijn, d.w.z. bruikbaar in de dagelijkse situatie van de cursisten.

Toepassing:

HET ZIEKENHUISPEL (1)

Het ziekenhuisspel hoort bij het thema ziek zijn.

Aanzet

Iemand uit de groep werd opgenomen in het ziekenhuis voor een operatie. De andere deelnemers brachten haar een bezoek. Iedereen die opgenomen wordt in dit ziekenhuis, krijgt een informatieve brochure die de mensen wegwijs maakt in het ziekenhuis.

Ervaringen uitwisselen en inventariseren van de leervragen

- ervaringen van deelnemers bij ziekenbezoek of mogelijke opname;
- brainstormen;
- foto's b.v. uithangborden in het ziekenhuis;
- woordveld;
- formulieren die je bij de dokter krijgt;
- brochure van het plaatselijk ziekenhuis.

Ervaringen bundelen en keuze van de probleemsituatie

Er wordt gezocht naar de concrete leervragen van cursisten. Wat voor hen problematisch is, waar ze meer inzicht in willen krijgen, wat hun eigen beleving aangaat, wat concrete vaardigheden betreft.

Doelstellingen en leerdoelen door analyse van de probleemsituatie

- wegwijs raken in de wereld van het ziekenhuis (drempel verlagen);
- inzicht in eigen mogelijkheden en diensten van het ziekenhuis;
- bevorderen van de taalvaardigheid: lezen, schrijven, praten, luisteren;
- beleavingsaspect: durven eigen mening te formuleren en vragen te stellen, zelfvertrouwen vergroten, minder angst voor die situatie krijgen;
- weerbaarheid van de cursist bevorderen (subject-subject verhouding);
- concrete en onderliggende leervragen moeten aan bod komen;
- oog hebben voor mogelijke andere sociale vaardigheden, b.v. telefoneren.

Voor iedere cursist wordt een minimale doelstelling gesteld: uren van raadplegingen opzoeken en kunnen gebruiken; pictogrammen herkennen; een brief schrijven naar de zieke medecursist.

Uitwerken van het thema

Vanuit die ervaringen worden deelaspecten van het thema besproken en geselecteerd. Dit op basis van de gemeenschappelijkheid voor alle deelnemers zonder daarbij de individuele leervragen uit het oog te verliezen. Mogelijkheden:

- verschillende dokterstarieven bekijken;
- visitekaartjes en kleine uithangborden m.b.t. uurregelingen;
- eigen mening durven zeggen en uitleg vragen o.a met meningsblad;
- telefoneren om inlichtingen naar het ziekenhuis;
- papieren die je krijgt bij de dokter en wat je er moet mee doen;

- moeilijke woorden i.v.m. ziek zijn (medicamenten, soorten specialisten);
- pictogrammen die in het ziekenhuis te zien zijn;
- een brief schrijven naar iemand die in het ziekenhuis ligt met de verschillende uitwerkingen naar schrijfniveaus van de deelnemers;
- ziekenhuisspel.

Opmerkingen: de taaltechnische moeilijkheden worden steeds verwerkt in het thema en per cursist aangepast (niveauverschillen). Niet alle deelaspecten komen voor iedere cursist aan bod. Er wordt in de hele groep, in kleinere groepjes en individueel gewerkt.

Thema-afronding en evaluatie

Het ziekenhuisspel is gemaakt aan de hand van een leestekst over mogelijke ziekenhuiservaringen en is gebaseerd op de ziekenhuisbrochure. Het spel is een wegwijzer in het ziekenhuis. De vorm is gebaseerd op een ganzenspel. Verschillende aspecten van een ziekenhuisopname komen hier aan bod en worden via opdrachten verduidelijkt: welke papieren meenemen; ziekenhuisjargon; gesprek met de dokter; angst; opkomen voor jezelf; pictogrammen; nazorg.

Het spel gaat dus over de concrete situatie van een ziekenhuisopname, de beleving ervan en de maatschappelijke context. Het is een verwerking en toetsing van het geleerde. Het ziekenhuisspel kan tevens de mogelijkheid scheppen om verder op bepaalde leervragen in te gaan. Het kan ook een aanzet zijn om mogelijke leervragen bij deelnemers te ontdekken.

*Kristin Van Tulder
Alfabetisering Vlaanderen,
Gentsesteenweg 58, 9200 Dendermonde*

Noot

1. Het ziekenhuisspel is te verkrijgen bij Alfabetisering Vlaanderen, tel. 052/22.02.41.

Bibliografie

Huisman, Tonny & Eva De baat: **Eerste hulp bij thematisch werken.** S.V.E.

Werkgroep Alfabetisering Limburg: **Startfase van een lees- en schrijfgroep.**

Werkgroep Alfabetisering Limburg: **Van leervragen tot Freire.**

Teksten uit de introductiereeks van de Oostvlaamse Alfagroepen

Teater Poëzien

Teater Poëzien heeft een nieuwe brochure voor het seizoen 1990-91. Vooreerst is er het pakket theaterproducties: Het hoofd van hersens (8-12 jaar), Annetje Lie in het holst van de nacht (7-12 jaar), Van Seppe xxx (+12 jaar), De repetitie (12-16 jaar). Bij elke productie hoort een werkmap met de nodige informatie voor een intensieve voorbereiding of nabespreking. De voorstellingen kunnen ook op de eigen school plaatsvinden. Daarnaast is er ook Poëzien Educatief met speelse werksessies op school rond poëzie (Gedichtenfabriek), literatuur (Boekentrip), en theater (Theaterspeeldag). Per sessie van 2 uren kunnen max. 30 leerlingen ingewijd worden in de kunst en de kneepjes van de dramatische of literaire expressie.

Inlichtingen: Teater Poëzien,
Tentoonstellingslaan 87, 9000
Gent, tel. 091/25.28.08.

T U S S E N D O O R

Nederlandse Onderwijs Televisie

Via uitgeverij Infodok kan je de School TV-gids van de NOT verkrijgen. In de catalogus van najaar '90 vonden we alvast de volgende suggesties:

- plaatjes kijken 2; zelf verhalen maken (kleuters);
- warreltaal (kleuters);
- boekenkastje kijken (basisonderwijs);
- computerjournaal; taal en computers (secundair onderwijs);
- schrijvers over Indië (secundair onderwijs).

Inlichtingen: Infodok,
Brabançonnestraat 95A, 3000
Leuven, tel. 016/22.87.44.